

Od wojny do wojny,

czyli obraz życia Warszawy
w czasach przełomu

*From war to war,
or a picture of Warsaw's life during the breakthrough*

Wszystkie prezentowane materiały pochodzą ze zbiorów
Archiwum Państwowego w Warszawie oraz Studium Polski Podziemnej w Londynie

All presented materials are from the State Archives in Warsaw
and Underground Polish Study in London

Wybór materiałów/Material selection: Marta Jaszczyńska, Rafał Sztarski, Violetta Urbaniak
Koncepcja i scenariusz/Concept and scenario of the exhibition: Violetta Urbaniak

Wystawa zrealizowana przez
Archiwum Państwowe w Warszawie
we współpracy ze Studium Polski Podziemnej w Londynie
dzięki dofinansowaniu przyznanemu przez
Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych

Exhibition realized
by the State Archives in Warsaw
in cooperation with the Underground Polish Study in London
thanks to the funding granted by
the Head Office of State Archives

Wojna niemiecko-rosyjska wypowiedziana (German-Russian war declared), 1914, „Kurier Warszawski” z 2 sierpnia 1914 r., nr 2, 72/201/10/111

W sprawie własności tych, którzy wyjechali do Rosji. Pisma warszawskie, zamieszczają, że w mieście lipcu 1915 roku bardzo wielu mieszkańców Warszawy, urzędników Rosjan i Polaków, urzędników kolejowych i t. d. wyjechało do Rosji. Jedni ewakuowani byli przymusowo, inni zaś wyjeżdżali z własnymi interesami, sprawami majątkowymi i t. p. Prawie wszyscy wyjeżdżający pozostawili w swoich mieszkaniach ruchomości, mierz bardzo kosztowne, złożone z fortepianów, pianin, mebli stylowych portier, dywanów i t. p. Ruchomości te oddane zostały pod opiekę właścicieli lub rządów domów.

W sprawie własności tych, którzy wyjechali do Rosji (On the ownership of those who went to Russia), 1915, 72/201/10/111

Pawie mięso. Po koniach, wronach i wietorybach przyszła teraz kolej na pawia, które hodowano u nas więcej ku ozdobie niżeli ze względu kulinarnych. Ale wojna jest wojna i dla tego nie należy pogardzać i pawim mięsem, które podobno pojawiło się już w niemieckich składach delikatności.

Artykuł prasowy o konsumpcji pawiego mięsa (Press article on the consumption of peacock meat), b.d., 72/201/10/111

Prowizoryczna kuchnia uliczna na warszawskiej ulicy (A makeshift kitchen on a Warsaw street), b.d., 72/201/10/112

Ceny środków żywności w kwietniu r. b.

(Kb.) W najświeższym numerze swego organu Statistische Korrespondenz podaje niemiecki urząd statystyczny wykaz cen przeciętnych, płaconych w Prusach w kwietniu r. b. za najważniejsze i najczęstsze w gospodarstwie domowym używane środki żywności w handlu detalicznym oraz cen maki, strąkowych, ziemniaków, siana i słomy w handlu hurtowym. Podstawą tych liczb przeciętnych są, jak zwykle, sprawozdania mierzalnych urzędów z 51 środowisk głównego handlu hurtowego i detalicznego poszczególnych prowincji pruskich z dzielnic wschodnich: z Królewca, Kłajpedy, Tylicz, Olsztyna, Gdańska, Grudziądza, Bydgoszczy, Poznania, Zgorzelic, Wrocławia, Legnicy, Król. Huty). Podane w wykazie liczby odnośnie z marca r. b. 1 z kwietnia r. 1914, dają jasny obraz wzrastającej ciągle drożyzny. Otóż płacono w Prusach za 1 kilogram (fennygów):

	kwiecień 1915 r.	marzec 1915 r.	kwiecień 1914 r.
groszki żółci, do got.	121,8	114,4	39,8
fasoli (białej)	123,3	118,6	44,7
rozczyny	146,4	142,2	53,9
ziemniaki (do jedz.)	15,2	14,8	7,2
maśla	340,2	331,4	272,9
kaszy pszennej	55,2	54,7	37,3
kaszy żytniej	48,6	48,5	28,9
chleba biały (bułki)	72,6	73,0	52,4
chleba szarego (żytniego)			
przysm. maki pszennej	43,7	43,3	28,1
ryżu	117,3	108,3	48,6
kawy pakowanej	338,6	335,4	308,4
cukru twardego	56,1	55,0	50,1
oli do potraw	23,0	22,7	20,7
smalcu zagranicznego	258,7	276,4	142,6
kaszy tatarskiej	128,8	109,4	50,3
kaszy owsianej	114,1	98,2	80,3
kaszy jęczmiennej	107,2	92,1	40,3
kraków, węgiel kalm.			
w gospod. dom.	3,1	3,1	2,7
zabrali, węgiel brun. (brzyki)	50 kilogram.	124,0	119,9
za litr nafty		39,6	25,2
za litr mleka		23,9	22,1
za jajo kurze		11,7	11,8
za k. m. mięsa końskiego	109,3	104,6	59,6

W porównaniu z cenami marcowymi spadły zatem w kwietniu (przebiegłynie) tylko ceny bułek (o niespełna pół fenyga za kilogram) i smalcu (o 17,7 fen. na kilogramie), utrzymały się na tej samej wysokości ceny jaj i węgla kamiennego, natomiast zaś podniosły się ceny ziemniaków, kaszy żytniej, chleba szarego i kawy. Reszta środków żywności znnowa, po części bardzo znacznie, podrożała. W porównaniu z cenami kwietniowymi roku 1914, ceny tegoroczne wykazują bez wyjątku znacznie podwyższenie, dochodzące aż do przeszło 200 procent.

Ceny żywności w czasie wojny (Food prices in time of War), 1915, 72/201/10/111

Kartki żywnościowe (Ration cards), 1916, 72/201/10/112

Uroczystości patriotyczne na Ryнку Starego Miasta w Warszawie (The patriotic celebration on the Old Town Square in Warsaw), 1916, 72/1630/1827

Powitanie Józefa Piłsudskiego na Dworcu Warszawsko-Wiedeńskim w Warszawie (Welcoming Józef Piłsudski at the Warsaw-Vienna Railway Station in Warsaw), 12 listopada 1916, 72/201/10/123

Pocztówka satyryczna „Niemcy opuszczają Warszawę 1918 r.” (A satirical postcard „Germans leave Warsaw 1918”), 72/201/10/116

Warszawa — widok z lotu ptaka (Aerial view of Warsaw), 1916, 72/2230/5

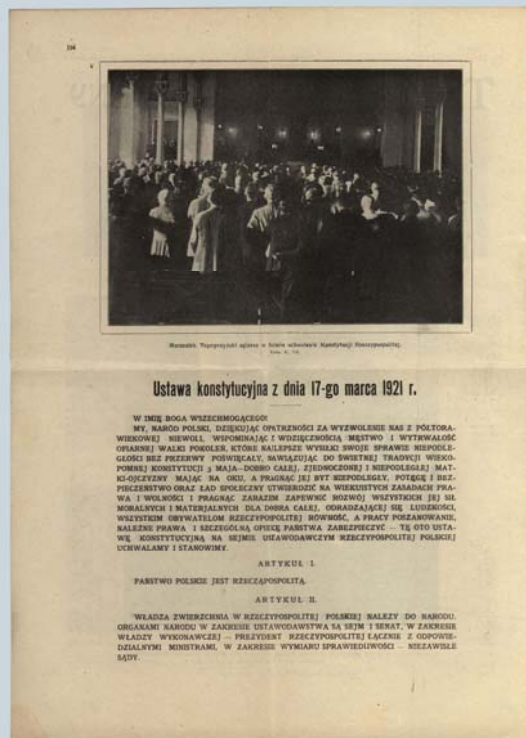
Akt proklamacji Królestwa Polskiego przez cesarza niemieckiego Wilhelma II i cesarza austriackiego Franciszka Józefa (Act of the Kingdom of Poland by the German emperor Wilhelm II and the Austrian emperor Franz Josef), 1916, „Kurier Warszawski” z 6 listopada 1916 r., nr 308, 72/201/10/113

Rada Regencyjna do Narodu Polskiego (Proclamation of the Regency Council to the Polish Nation), 1918, „Kurier Warszawski. Dodatek Nadzwyczajny” z 7 października 1918 r., 72/201/10/125

Pierwszy rząd niepodległej Polski, z Jędrzejem Moraczewskim jako premierem, powołany 18 listopada 1918 r. (*The first government of independent Poland, with Jędrzej Moraczewski as prime minister, appointed on November 18, 1918*), 1918, 72/201/10/123

Konstytucja marcowa (*The March Constitution of March 17, 1921*), 17 marca 1921, 72/201/10/143

Przedstawienie w Operze warszawskiej (*Performance in Warsaw Opera*), 1927, 72/1950/140

Pogrzeb prezydenta Gabriela Narutowicza (*Funeral of President Gabriel Narutowicz*, December 19, 1922), 19 grudnia 1922, 72/1630/2016

Wystawa psów rasowych w Warszawie (*Warsaw dog show, interwar period*), dwudziestolecie międzywojenne, 72/1950/298

Wyścig kolarski na Dynasach (*Cycling race on Dynasy, interwar period*), dwudziestolecie międzywojenne, 72/1635/1761

Most Kierbedzia podczas przewrotu majowego (*Kierbedź Bridge during the May military coup*), maj 1926, 72/1635/500

Rozbiórka cerkwi Aleksandra Newskiego w Warszawie (*Demolition of the Alexander Nevsky Cathedral in Warsaw, belonging to the Eastern Orthodox Church*), 1924–1926, 72/1630/2017

Żołnierze niemieccy
w wagonie, na którym
można dojrzeć napis:
Warschau-Paris-London
(*German soldiers in
a carriage on which you
can see the inscription:
Warsaw-Paris-London*),
1939, 72/3187/0/-/189

Niemcy podstępnie zaatakowali Polskę

Odezwa P. Prezydenta Rzeczypospolitej:

Obywatele Rzeczypospolitej!

Präsident E. F. Ignacy Hołuck

Wides *Nucula* *maritima* Smigdy-Hyde

Niemcy zaatakowali wojska polskie

Próba nalotów na miasta polskie

Paška Agencija Telegraficzna danost:

O kucie dnia 1 września 1933 r. sily
chroja Rzeczy niemieckiej rozpozna-
ly dzialania wojenne przeciw Polsce.
„natapia przechroczenie granicy pol-
skiej w kierunku malszaniec” zarzu-
ku ze strony Prus Wschodnich, jak
4 Rzeczy Niemieckiej. Wojska ni-

niemieckie zastawione garnizon polski na Westerplatte, który odparł atak. Niemieckie lotnictwo dokonało szeregu nalotów na Kraków, miasto śląskie, Częstochowę, Tarnobrzeg, Puck i Gdynię, przy czym przeprowadzono szereg bombardowań.

Podstępna napuść nastąpiła w kilka godzin potem, gdy ambasador polski w Berlinie zasłonił sobie oczy Rzeszy w iścizalnym stanowisku rządu polskiego da wysiłków rządu brytyjskiego, mających na celu utrzymanie pokoju. Bezprzekładna w swej brutalności forma ugryzł spoutu ich se zdecydowanie całego narodu polskiego, który będzie bronił swej wolności, pewnie i honoru ni do końca.

Niemcy podstępnie zaatakowali Polskę. Odezwa P. Prezydenta Rzeczypospolitej (*The Germans insidiously attacked Poland. Appeal from the President of the Republic of Poland*), „Kurier Warszawski” z 1 września 1939 r., nr 241, ze zbiorów Archiwum Państwowego w Warszawie

Wejście do budynku
zabezpieczone
workami z piaskiem
(*The entrance to the
building secured with
sandbags*), 1939, fot.
NN, 72/1620/0/-/169

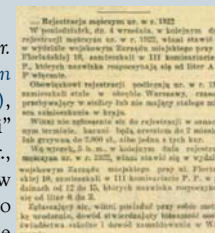

Rowy przeciwlotnicze
w Ogrodzie
Kraśińskich
w Warszawie
(*Anti-aircraft ditches in
the Kraśiński Garden
in Warsaw*), 1939,
2/3187/0/-/4

Zarządzenie Rady Ministrów
o stanie wyjątkowym
(*Regulation of the Council
of Ministers on the state
of emergency*), „Kurier
Warszawski” z 1 września
1939 r., nr 241, ze zbiorów
Archiwum Państwowego
w Warszawie

Rejestracja mężczyzn ur.
w r. 1922 (*Registration
of men born in 1922*),
„Kurier Warszawski”
z 1 września 1939 r.,
nr 241, ze zbiorów
Archiwum Państwowego
w Warszawie

Czytelnicy Kurjera Warszawskiego
Fundusz Obrony Narodowej
Ogólna suma, złożona do dn. 31-go
sierpnia 205.188,43 gr.

Ogólna suma, złożona do dn. 31-go
sierpnia 205.188.43 gr.

Właściw i Wanda Falcusowa, z. 2.200 nie specjalnym przesłaniem do Wągrowca Bregada Obrony Narodowej, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617

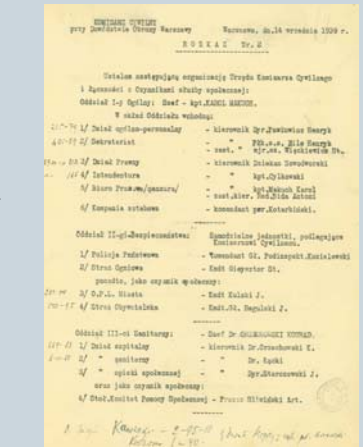
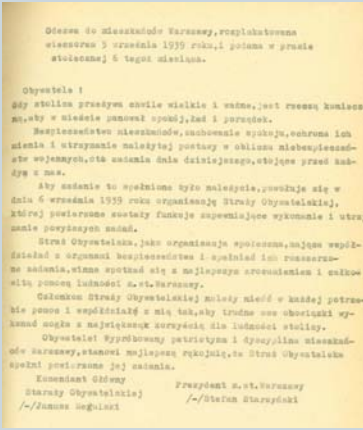
Czytelniczki „Kuriera
Warszawskiego” na Fundusz
Obrony Narodowej (*Readers of
the “Warsaw Courier” for the
National Defense Fund*), „Kurier
Warszawski” z 1 września
1939 r., nr 241, ze zbiorów
Archiwum Państwowego
w Warszawie

Stefan Starzyński — komisaryczny prezydent Warszawy (tj. mianowany przez rząd, a nie wybrany przez Radę Miasta), przewodniczący Komitetu Obywatelskiego w czasie obrony Warszawy w 1939 r., komisarz cywilny przy Dowództwie Obrony Warszawy, zamordowany w obozie w Dachau (*Stefan Starzyński — Commissary President of Warsaw (i.e. appointed by the government, not elected by the City Council), chairman of the Citizens' Committee during the defense of Warsaw in 1939, Civil Commissioner at the Command of Defense of Warsaw, murdered in the Dachau camp*), 1935, 72/1950/831

Porzucony polski samochód pancerny wz. 34 (*Abandoned Polish armored car wz. 34*), 1939, 72/3187/0/-171

Rozkaz Komisarza Cywilnego przy Dowództwie Obrony Warszawy z 14 września 1939 r. dotyczący organizacji Urzędu Komisarza Cywilnego i łączności z czynnikami Służby Społecznej (*Order of the Civil Commissioner at the Command of Defense of Warsaw of September 14, 1939 regarding the organization of the Office of the Civil Commissioner and communication with Social Service agents*), 14 września 1939, 72/1293/1

Żołnierze niemieccy w lesie (*German soldiers in the forest*), 1939, 72/3187/0/-208

„Odezwa do mieszkańców Warszawy rozplakatowana wieczorem 5 września i podana w prasie stołecznej 6 tegoż miesiąca”, podpisana przez Janusza Regulskiego, komendanta głównego Straży Obywatelskiej, oraz Stefana Starzyńskiego, prezydenta m.st. Warszawy (*“An appeal to the inhabitants of Warsaw, posted on the evening of September 5 and published in the capital press on the same month,” signed by Janusz Reguiski, Chief Commander of the Citizens' Guard, and Stefan Starzyński, President of the Capital City Warsaw*), 5 września 1939, 72/204/320, k. 29

Przygotowania Warszawy do obrony (*Warsaw is preparing for defence*), 1939, 72/3187/0/-285

Końska padlina w przydrożnym rowie — skutki działań wojennych (*Horse carcass in a roadside ditch — the effects of warfare*), 1939, 72/3187/0/-295

Obrona przeciwlotnicza (*Anti-aircraft defense*), „Kurier Warszawski” z 1 września 1939 r., nr 241, ze zbiorów Archiwum Państwowego w Warszawie

„Do broni. Zwarci i zjednoczeni zwyciężymy wroga” — plakat na ścianie budynku (*To arms. Close-ranked and united we will win the enemy.*) — poster on the wall of the building), 1939, 72/3187/0/-77

Jeżeli brak tego rodzaju pomieszczeń — mogą być

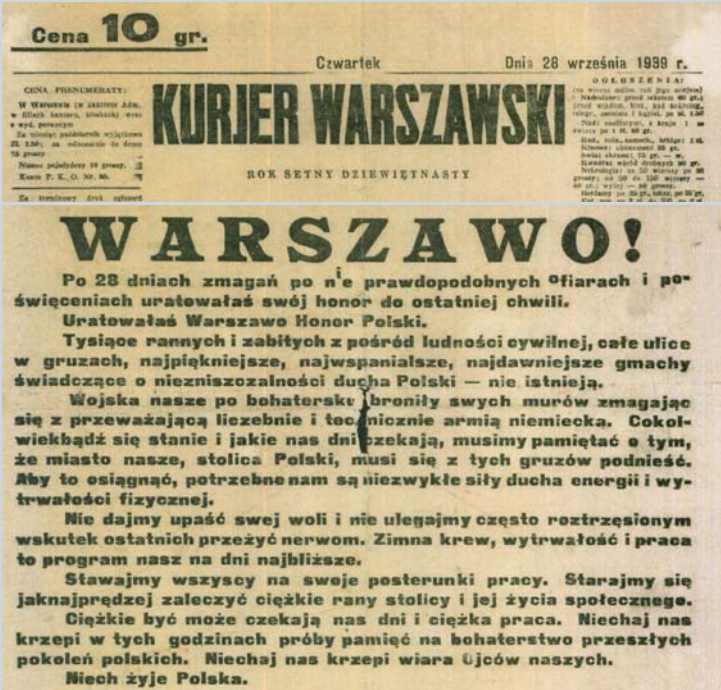
Zaniechajcie walki i będzie pokój!

Ostatnie dni na froncie (*The last days on the front*), „Kurier Warszawski” z 28 września 1939 r., ze zbiorów Archiwum Państwowego w Warszawie

Grupa polskich jeńców wojennych pod strażą żołnierza niemieckiego (*A group of Polish prisoners of war guarded by a German soldier*), 1939, 72/3187/0/-307

Warszawo! (*Warsaw!*), „Kurier Warszawski” z 1 września 1939 r., nr 241, ze zbiorów Archiwum Państwowego w Warszawie

Uzbrojenie polskie zgromadzone po kapitulacji Warszawy (*Weapons, rifles, helmets and bayonets assembled by Polish soldiers after the capitulation of Warsaw*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-180, 72/1620/0/-182, 72/1620/0/-181

Adolf Hitler przed pałacem Brühla (*Adolf Hitler in front of the Brühl Palace*), 5 października 1939, fot. NN, 72/1620/0/-151

Niemcy w Warszawie — kolumna żołnierzy niemieckich na Marszałkowskiej przy Chmielnej (*Germany in Warsaw — a column of German soldiers on Marszałkowska Street, near Chmielna Street*), 2 października 1939, fot. NN, 72/1620/0/-15

Staromiejskie ruiny — widok z Krakowskiego Przedmieścia
(Old-town ruins — view from Krakowskie Przedmieście), 1939, fot. NN,
72/1620/0/-/

Warszawa swoją bohaterską postawą wobec wroga stała się dla świata przykładem spełnienia najcięższego obowiązku. Pierwsza odważyła się stawić opór najeźdźcy i w ciągu czterech tygodni walczyła do ostatnich sił i możliwości. Wyszła z tej nierównej walki okaleczona i nieludzko zniszczona. Tak długotrwała obrona stolicy w warunkach zupełnego braku równowagi sił mogła mieć miejsce tylko dzięki wytrwałości i wysiłkom obronnym jej mieszkańców. Zapłacili z nią wysoką cenę — zginęło ok. 25 tys. cywilów, rannych zostało ok. 50 tys. osób cywilnych i żołnierzy. Zniszczeniu uległo 12 proc. budynków, w tym wiele zabytkowych. Straty materialne przekroczyły 3 mld przedwojennych zł.

Warsaw with its heroic attitude towards the enemy became for the world an example of the fulfillment of the heaviest duties. As the first dared to resist the invaders and within four weeks she fought to the last strength and possibilities. She emerged from this unequal battle, mutilated and inhumanly destroyed. Such a long-lasting defence of the capital in conditions of complete imbalance could only take place thanks to the persistence and defense efforts of its inhabitants. They paid a high price with her — around 25,000 civilians were killed, about 50,000 civilians and soldiers were injured. 12 percent buildings were destroyed, including many historic ones. Material losses exceeded 3 billion pre-war Polish zlotys.

Wypalone ruiny
Zamku Królewskiego
w Warszawie (*Burned
ruins of the Royal Castle
in Warsaw*), 1939, fot.
NN, 72/1620/0/-/76

Plac Zamkowy (widok od strony kościoła św. Anny) — ruiny zniszczonych budynków, w głębi widoczna Kolumna Zygmunta i narożna kamienica na Pławnej (*Castle Square — view from the side of St. Anne's Church; ruins of destroyed buildings, Sigismund's Column and corner tenement house at Pławska Street visible in the background*), październik 1939, fot. NN, 72/1620/0/-/88

WARSZAWA we wrześniu 1939 r. ul. Rynkowa

Ulica Rynkowa
(*Rynkowa Street*), wrzesień 1939, fot. NN, 72/1620/0/-177

Stary budynek warszawskiego Dworca Głównego (*Old building of the Warsaw Main Station*), wrzesień 1939, fot. NN, 72/1620/0/-173

WARSZAWA we wrześniu 1939 r. stary dworzec Główny.

WARSZAWA we wrześniu 1939 r. Marszałkowska przy al. Jerozolimskich.

Ulica Marszałkowska przy Alejach Jerozolimskich (*Marszałkowska Street, near Aleje Jerozolimskie Street*), wrzesień 1939, fot. NN, 72/1620/0/-174

Krakowskie Przedmieście — skutki bombardowań niemieckich (*Krakowskie Przedmieście — the effects of German bombings*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-167

WARSZAWA we wrześniu 1939 r. plac Żelaznej Bramy.

Warszawski plac Żelaznej Bramy (*Warsaw's Iron Gate Square*), wrzesień 1939, fot. NN, 72/1620/0/-175

Gruzowisko na ulicach w okolicy gmachu Dworca Głównego (*Rubble on the streets around the Main Station*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-18

Pomnik Jana Kilińskiego na placu Krasieńskich (*Monument of Jan Kiliński on Krasieński Square*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-127

Marszałkowska po ustaniu działań wojennych w wojnie obronnej 1939 r. (*Marszałkowska Street after the cessation of hostilities in the defensive war of 1939*), fot. NN, 1939, 72/1620/0/-19

Ruiny pałacu Lubomirskich, (*Ruins of the Lubomirski Palace, September/October 1939*), wrzesień/październik 1939, fot. NN, 72/1620/0/-83

Zbombardowane domy przy placu Napoleona (obecnie pl. Powstańców Warszawy) (*Bombed houses at Napoleon Square, currently Powstańców Warszawy Square*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-135

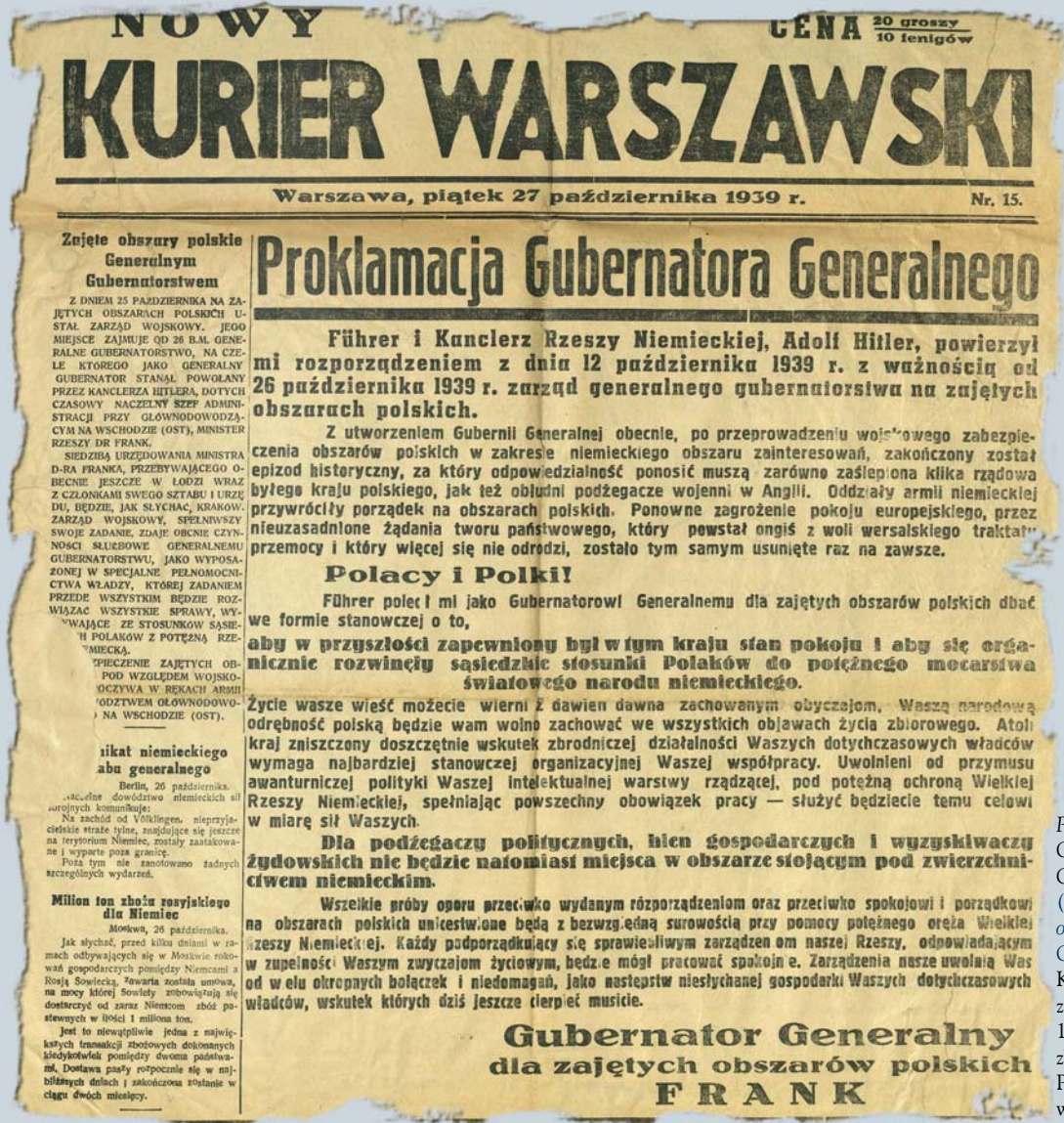
Dr Ludwig Fischer, gubernator dystryktu warszawskiego Generalnego Gubernatorstwa, w otoczeniu wyższych oficerów niemieckich (Dr Ludwig Fischer, Governor of the Warsaw District of the General Government, surrounded by senior German officers), b.d., fot. NN, 72/1620/0/-154

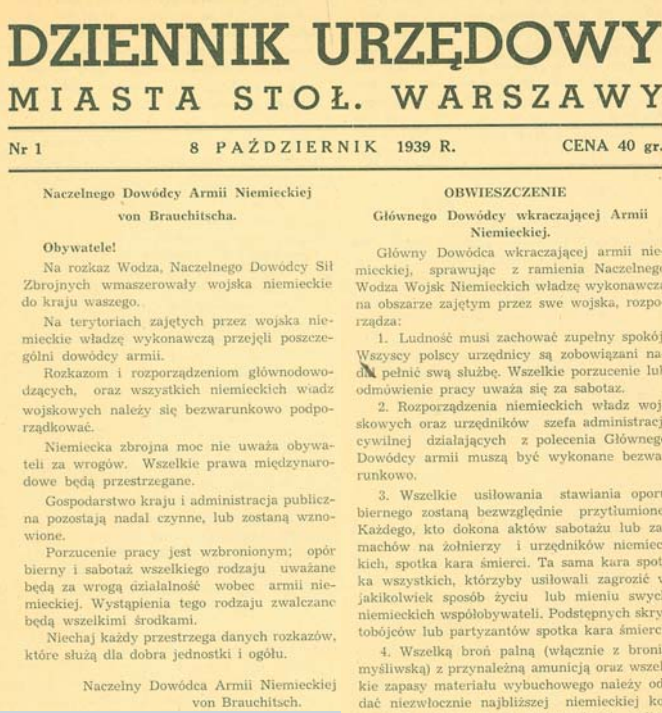
Obwieszczenie (jako plakat na murze) Naczelnego Dowódcy Armii Niemieckiej Walthera von Brauchitscha (Announcement, as a poster on the wall, of the Commander-in-Chief of the German Army Walther von Brauchitsch), 1939, 72/3187/0/-76

Ludwig Leist, kierownik wydziału administracji niemieckiej w Warszawie (październik 1939–marzec 1940), a następnie pełnomocnik gubernatora Hansa Franka jako starosta miejski Warszawy (marzec 1940–31 lipca 1944) (Ludwig Leist, head of the German Administration Department in Warsaw (October 1939–March 1940), and then the plenipotentiary of Governor Hans Frank as the City Governor of Warsaw (March 1940–31 July 1944), fot. NN, 72/1620/0/-153

Niemcy w Warszawie (Germans in Warsaw), 1939, 72/2230/0/6, k. 20

Obwieszczenie Głównego Dowódcy wkraczającej Armii Niemieckiej (Announcement of the Chief Commander of the invading German Army), „Dziennik Urzędowy Miasta Stoł. Warszawy” z 8 października 1939 r., nr 1, 72/2011/353, k. 1

Zniszczony budynek ambasady włoskiej przy placu Dąbrowskiego w Warszawie, przed gmachem widoczny grób (*Destroyed building of the Italian embassy at Dąbrowski Square in Warsaw, visible grave in front of the building*), 1939, 72/3187/0/-/12

**ZARZĄDZENIE
PREZYDENTA MIASTA**
z dnia 28 września 1939 r.

Stosownie do warunków ułożonych przez Dowództwo Armii Polskiej z Naczelnym Dowództwem Armii Niemieckiej, od godziny 29-ej dnia 29 września b. r., ja jako Prezydent Miasta odpowiadam osobiście za wszystko, co się w mieście dzieć będzie poza działaniem wojska aż do chwili przejścia miasta przez Dowództwo Niemieckie.

Zarządzenie prezydenta miasta Stefana Starzyńskiego, ustalające reguły funkcjonowania miasta do momentu przejścia go przez dowództwo niemieckie, 28 września 1939 (*Ordinance of the President of the City of Warsaw Stefan Starzyński, establishing the rules for the city's operation until it was taken over by the German Command, 28 September 1939*), „Dziennik Urzędowy Miasta Stoł. Warszawy” z 8 października 1939 r., nr 1, 72/2011/353, k. 2

Dzieci przyglądające się niemieckiemu żołnierzowi stojącemu na warcie przed szpitalem lub punktem sanitarnym (*Children looking at a German soldier standing on guard outside the hospital or sanitary point*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-/25

**OGŁOSZENIE
PREZYDENTA MIASTA**
z dnia 29 września 1939 r.
do pracowników Miejskich.

Wszyscy miejscy pracownicy natychmiast mają się zgłosić do swej pracy.

(—) Starzyński
Prezydent Miasta.

Ogłoszenie prezydenta miasta Stefana Starzyńskiego do pracowników miejskich wzywające ich do natychmiastowego zgłoszenia się do pracy, 29 września 1939 (*Announcement of the President of the City of Warsaw Stefan Starzyński to city workers calling for them to immediately report to work, September 29, 1939*), „Dziennik Urzędowy Miasta Stoł. Warszawy” z 8 października 1939 r., nr 1, 72/2011/353, k. 2 v.

Sprzedaż mięsa z furmanki przy warszawskiej ulicy, widoczna tabliczka z napisem: „Przystanek tramwajów miejskich” (*Sale of cart meat at Warsaw street, visible plate with the inscription: “City tram stop”*), 1939, 72/3187/0/-/55

**ODEZWA
PREZYDENTA MIASTA**
z dnia 29 września 1939 r.

Obywatele!

Czytajcie i wykonujcie wczorajsze moje zarządzenie, wydane w wykonaniu układu Dowództwa Polskiego z Niemieckim.

Nie chodźcie bez potrzeby po mieście nawet w dzień.

W nocy od 19-ej do 5-ej chodzenie po mieście grozi śmiercią, a bramy domów muszą być zamknięte na klucz.

Za rabunek i strzelanie — kara śmierci.

Obywatele sami dopomóżcie mi!

(—) Starzyński
Prezydent Miasta

Dowództwo Polskie z Niemieckim (*Appeal of the President of the City of Warsaw Stefan Starzyński from September 29, 1939 addressed to residents of the capital with a call to execute the ordinance of September 28, issued in connection with the implementation of the agreement concluded by the Polish Command with the German*), „Dziennik Urzędowy Miasta Stoł. Warszawy” z 8 października 1939 r., nr 1, 72/2011/353, k. 2v.

**ODEZWA
PREZYDENTA MIASTA**
do uchodźców
z dnia 2 października 1939 r.

Obywatele!

Okoliczności wojny spowodowały Was do Warszawy. Wiem, jak ciężki los jest Waszym udziałem. Wiem, jakie trudne są warunki Waszego życia. Przez cały miesiąc starałem się, o ile to było możliwe, doli Waszej ulży, lecz wiem jak mało mogłem niestety zrobić.

Cbennie nadszedł czas, kiedy bez przeszczół wrócić możecie do swych miast i osiedli. Na pewno we własnym domu będziecie się czuć lepiej, łatwiej będziecie mogli się aprobować i życie Wasze będzie lżejsze. Wracajcie więc do swych domostw.

Odezwa prezydenta miasta Stefana Starzyńskiego do uchodźców wzywająca ich do opuszczenia stolicy pod groźbą przymusowego wysiedlenia, gdyż zgodnie z decyzją władz niemieckich w Warszawie mogą pozostać jedynie stali mieszkańcy, 2 października 1939 (*Appeal of the President of the City of Warsaw Stefan Starzyński to refugees calling them to leave the capital under threat of forced eviction, because according to the decision of the German authorities, only permanent residents can remain in Warsaw, October 2, 1939*), „Dziennik Urzędowy Miasta Stoł. Warszawy” z 8 października 1939 r., nr 1, 72/2011/353, k. 3

Odezwa prezydenta miasta Stefana Starzyńskiego z 29 września 1939 r. skierowana do mieszkańców stolicy z wezwaniem do wykonywania zarządzenia z 28 września, wydanego w związku z wykonywaniem układu zawartego przez

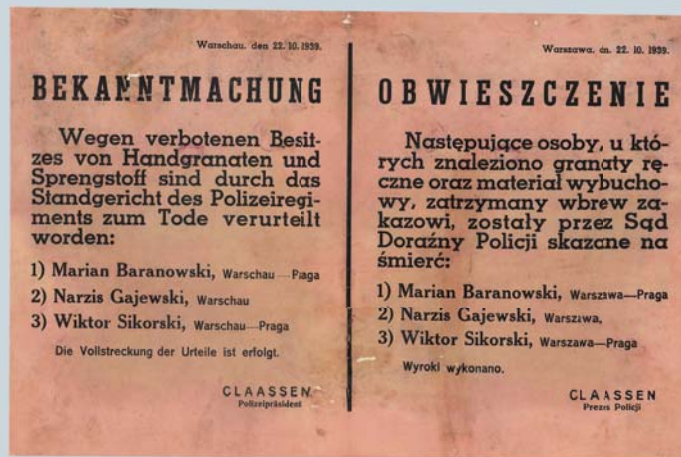
Realizowaną na polecenie okupacyjnych władz niemieckich rozbiórka żeliwnego ogrodzenia wokół zamku królewskiego, w głębi sylweta kościoła św. Anny (*Demolition of a cast-iron fence around the Royal Castle was carried out at the request of the German occupation authorities, in the background the silhouette of the Church of St. Anna*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-/75

Okupacyjna rzeczywistość — dwujęzyczne (polskie i niemieckie) nazwy ulic i placów warszawskich (Rynek Starego Miasta jako Alter Markt) (*Occupational reality — bilingual (Polish and German) names of streets and squares in Warsaw, Old Town Square as Alter Markt*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-/27

Okupacyjna Świętokrzyska (*Świętokrzyska Street during the German occupation*), ok. 1939, 72/2230/0/6

Obwieszczenie wydane przez prezesa policji Claassena informujące o wykonaniu wyroku śmierci na trzech osobach oskarżonych o posiadanie broni, 22 października 1939 (*Announcement issued by Police President Claassen informing about the execution of the death sentence on three persons accused of possessing a gun, October 22, 1939*), 72/204/2855

Obwieszczenie informujące o wyroku kary śmierci wydanym przez sąd wojenny na Eugenię Włodarz i Elżbietę Zahorską, oskarżone o zamach na żołnierza niemieckiego, 3 listopada 1939 (*Announcement informing about the death sentence issued by the court martial on Eugenia Włodarz and Elżbieta Zahorska, accused of assassination of a German soldier, November 3, 1939*), 72/204/2858

W drodze na egzekucję w Palmirach — kobieta w kraciastym płaszczu to prawdopodobnie Janina Skalska, społeczniczka z Piaseczna, 1940, ze zbiorów Studium Polski Podziemnej w Londynie (*On the way to execution in Palmiry — a woman in a checked coat is probably Janina Skalska, a social worker from Piaseczno, 1940, from the collection of the Polish Underground Study in London*), sygn. 1

Przy lekturze obwieszczenia wydanego przez władze okupacyjne (*While reading the announcement issued by the occupation authorities*), 1939, 72/3187/0/-/78

Odgruzowywanie warszawskich ulic pod nadzorem żołnierzy niemieckich (*Debris removal of Warsaw streets under the supervision of German soldiers*), 1939, fot. NN, 72/1620/0/-/28

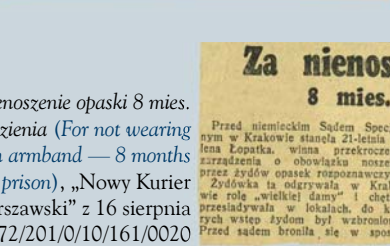
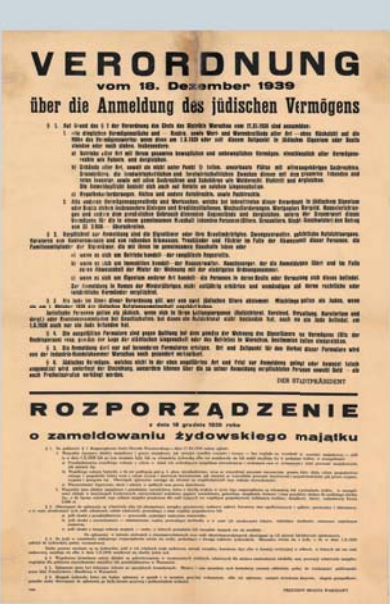
Polityka terroru okupanta — szubienica na warszawskiej ulicy, b.d., ze zbiorów Studium Polski Podziemnej w Londynie (*The occupier's terror policy — gallows on Warsaw street, no date, from the collection of the Underground Polish Study in London*), sygn. 94

Wezwanie do ogółu ludności. Spis ludności żydowskiej (Call to the general public. Census of the Jewish population), [„Nowy Kurier Warszawski”], październik 1940, 72/201/0/10/168/0048

Zarządzenie dotyczące dzielnicy mieszkalnej Żydów w Warszawie, wydane przez Oberführera Ludwiga Leista, pełnomocnika Szefa Dystryktu na m. Warszawie, 7 sierpnia 1940 (Ordinance regarding the residential area of Jews in Warsaw, issued by Oberführer Ludwig Leist, representative of the District Head in Warsaw, August 7, 1940), „Dziennik Obwieszczeń miasta Warszawy” z 9 sierpnia 1940 r., nr 28 (45), ze zbiorów Archiwum Państwowego w Warszawie

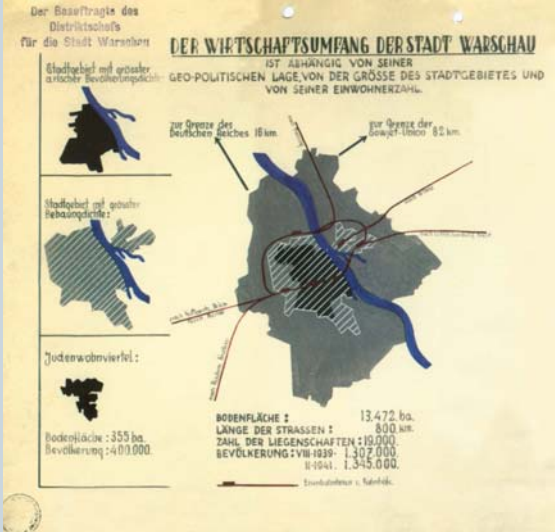

Za nienoszenie opaski 8 mies. więzienia (For not wearing an armband — 8 months in prison), „Nowy Kurier Warszawski” z 16 sierpnia 1940, 72/201/0/10/161/0020

Warsawscy Żydzi, jesień 1939 (Warsaw Jews, autumn 1939), 72/3187/0/-/93, 99, 113,

Rozporządzenie Prezydenta miasta Warszawy z 18 grudnia 1939 r. o zameldowaniu żydowskiego majątku (Regulation of the President of the City of Warsaw from December 18, 1939 regarding the registration of Jewish property), 1939, 204/307

Żydowska dzielnica mieszkaniowa w Warszawie (powierzchnia 355 ha, ludność 400 tys.) (Jewish residential district in Warsaw, area: 355 ha, population: 400,000), Za murem, red. nauk. M. Sikorska, Warszawa 2007, s. 20

Obwieszczenie w sprawie utworzenia dzielnicy żydowskiej na terenie m. Warszawy, 16 października 1940 (Announcement on the creation of a Jewish district in Warsaw, October 16, 1940), „Dziennik Obwieszczeń miasta Warszawy” z 18 października 1940 r., nr 38 (55), ze zbiorów Archiwum Państwowego w Warszawie

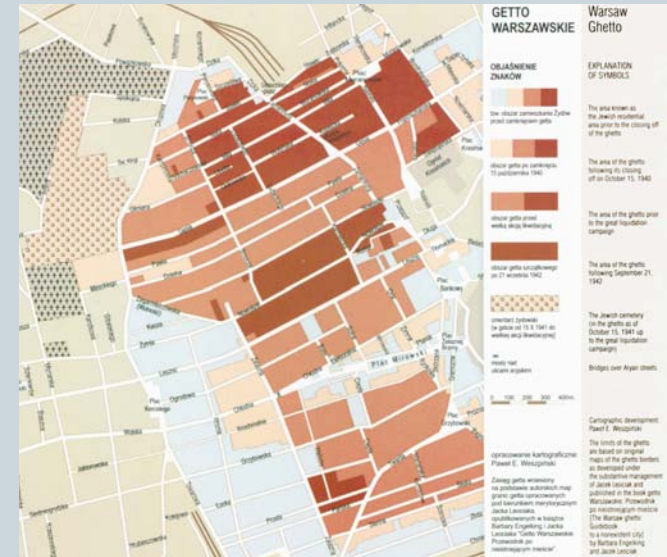
Mur getta zamykający plac Grzybowski od strony ulicy Królewskiej (The ghetto wall closing Grzybowski Square from Królewska Street), ok. 1940, 72/1620/0/-/213

Przeprowadzka do getta (*Moving to the ghetto*), 1940,
/72/1624/29/35

W getcie —
sprzedawca opasek
z gwiazdą Dawida
(*In the ghetto —
a seller of bands with
the Star of David*),
1940, /72/1624/29/55

[illegible]

Przydział produktów na karty
aprowizacyjne w Warszawie
według miesięcy (*Distribution of
products on ration cards in Warsaw
by months*), 1940, 72/483/13

Getto warszawskie (*Warsaw ghetto*), Za murem,
red. nauk. M. Sikorska, Warszawa 2007, s. 21

Przeprowadzka do getta (*Moving to the ghetto*), 1940,
/72/1624/29/34

W getcie (*In the ghetto*), ok. 1940–1941,
 fot. E. Falkowski, 72/1620/0/-/224

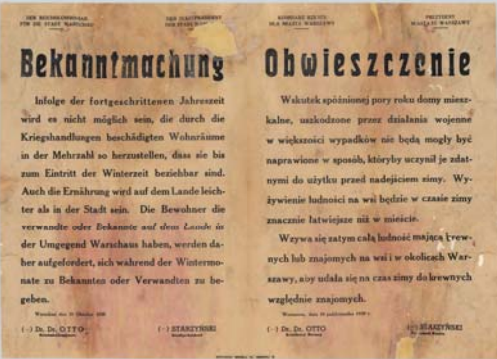
Grupa Żydów prowadzonych przez żołnierzy niemieckich Krakowskim Przedmieściem
(*A group of Jews led by German soldiers at Krakowskie Przedmieście Street*), 1940, fot. E. Fikus,
72/1620/0/-/208

„Żydzi — wszy — tyfus plamisty”.
Ostrzeżenie przed tyfusem plamistym
i roznośicielami choroby Żydami (*Jews
— lice — typhus*. *Warning against typhus
and Jews who are disease carriers*), 1940,
72/ 204/245

Ulica Królewska, tablica ostrzegawcza z napisem w języku polskim i niemieckim: „Obszar zagrożony tyfuszem. Dozwolony tylko przejazd” (Królewska Street, a warning signboard with an inscription in Polish and German: “Area endangered by typhus. Only passage allowed”), 1940, fot. NN, 72/1620/0/-/209

Obwieszczenie prezydenta miasta Stefana Starzyńskiego i komisarza Rzeszy dla m. Warszawy Dr. Otto z 19 października 1939 r. o konieczności udania się ludności miasta do krewnych lub znajomych na wsi i w okolicach Warszawy na czas zimy (*Announcement of the President of the City Stefan Starzyński and Reich Commissioner for the City of Warsaw Otto of October 19, 1939 on the need for the city's population to visit relatives or friends in the countryside and around Warsaw for the winter*), 1939, sygn. 204/2853

Mężczyzna z egzemplarzem „Nowego Kuriera Warszawskiego”, w tle przechodnie oraz tablica z napisem „Przystanek tramwajów miejskich”, jesień 1939 (*A man with a copy of the “New Warsaw Courier”, in the background pedestrians and a signboard with the inscription “City tram stop”, autumn 1939*), 72/3187/0/-/283

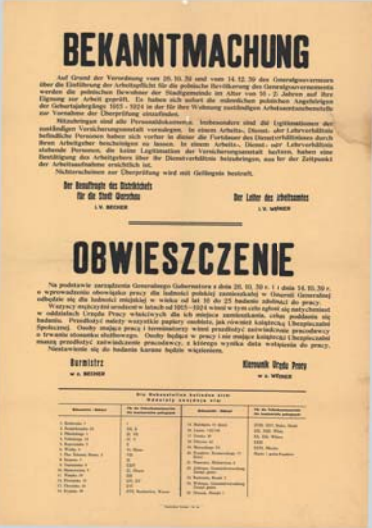
Warszawiacy czytający zarządzenie władz okupacyjnych naklejone na murze budynku, jesień 1939 (*Varsovians reading the ordinance of the occupation authorities stuck on the wall of the building, autumn 1939*), 72/3187/0/-/81

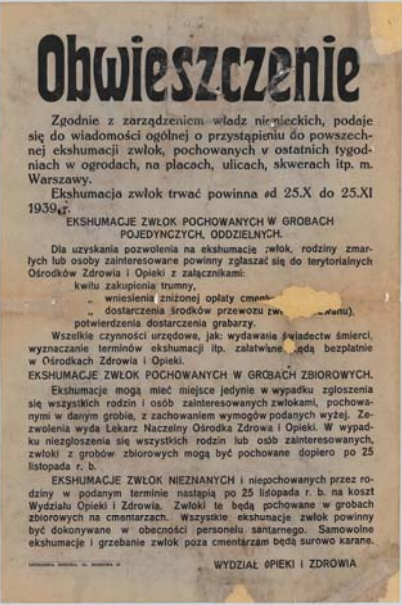
Żołnierze niemieccy na ulicach Warszawy, jesień 1939 (*German soldiers on the streets of Warsaw, autumn 1939*), 72/3187/0/-/114

Okupacyjny środek transportu (*A common means of transport during the occupation*), 1939, 72/3187/0/-/290

Obwieszczenie o terminach i miejscach badań zdolności do pracy ludności miejskiej Warszawy w wieku od 16 do 25 lat w związku z wprowadzonym obowiązkiem pracy dla ludności polskiej zamieszkalej w Generalnej Guberni (*Announcement on dates and places of research on the employability of Warsaw urban population aged 16 to 25 in connection with the obligation to work for the Polish population residing in the General Government*), 1939, sygn. 204/246

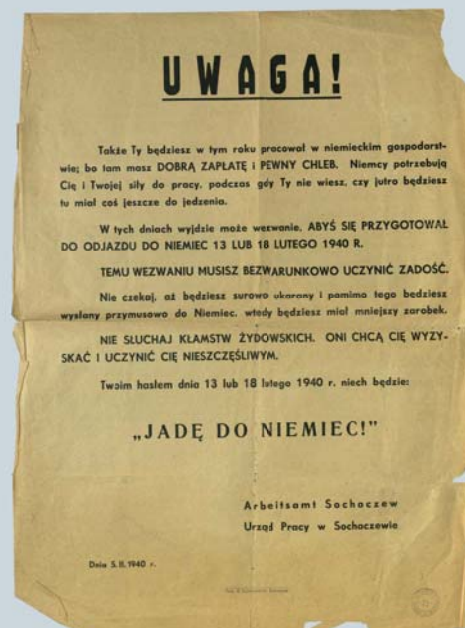
Obwieszczenie Wydziału Opieki i Zdrowia o przystąpieniu do powszechnej ekshumacji zwłok pochowanych w ogrodach, na placach i ulicach Warszawy, przewidzianej na okres 25 października–25 listopada 1939 (*Announcement of the Department of Care and Health about beginning the exhumation of corpses buried in gardens, squares and streets of Warsaw, scheduled for October 25–November 25, 1939*), sygn. 204/2856

Okupacyjna codzienność (*Everyday life during the German occupation*), 1939, 72/3187/0/-/62

Karta Pracy (*Arbeitskarte*) obowiązująca w okresie okupacji niemieckiej (*Work Card (Arbeitskarte) valid during the German occupation*), 1940, 72/201/10/169

„Jadę do Niemiec” — afisz zachęcający do wyjazdu do pracy w Niemczech (*“I’m going to Germany” — poster encouraging Poles to go to work in Germany*), 5 lutego 1940, 72/201/10/165

Karta Rozpoznawcza (*Kennkarte*), obowiązująca w okresie okupacji niemieckiej (*Recognition Card (Kennkarte), valid during the German occupation*), 1940, 72/201/10/169

Nie ma już domu — mężczyzna śpiący na gruzowisku po zombardowanej kamienicy (*There is no home anymore — a man sleeping on the rubble, he lost his home during the bombing*), 1940, 72/1626/0/1/30

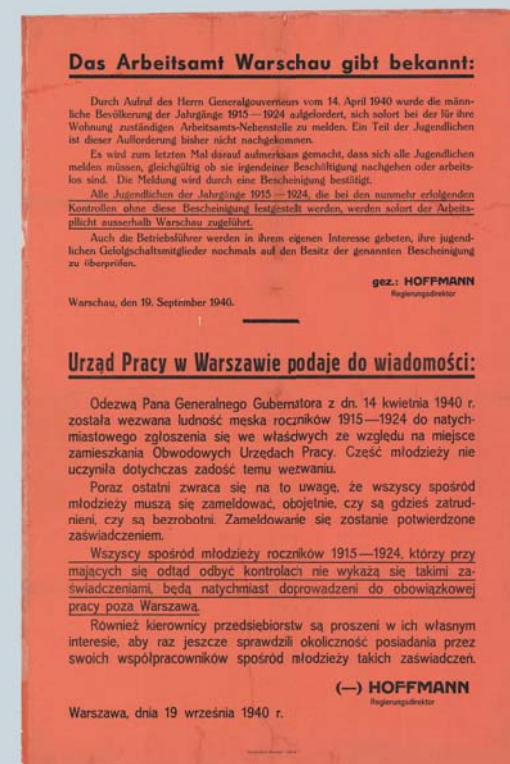
Mały gazetciarz przed gmachem Teatru Wielkiego (*A small newsboy in front of the Grand Theater*), 1940, 72/1626/0/1/67

Mali chłopcy zarabiający na utrzymanie sprzedawaniem gazet (*Little boys selling newspapers*), 1940, 72/1626/0/1/68

Grupa ulicznych muzykantów prawdopodobnie przed hotelem Europejskim, b.d., ze zbiorów Studium Polski Podziemnej w Londynie (*A group of street musicians probably outside the Hotel Europejski*), sygn. 179

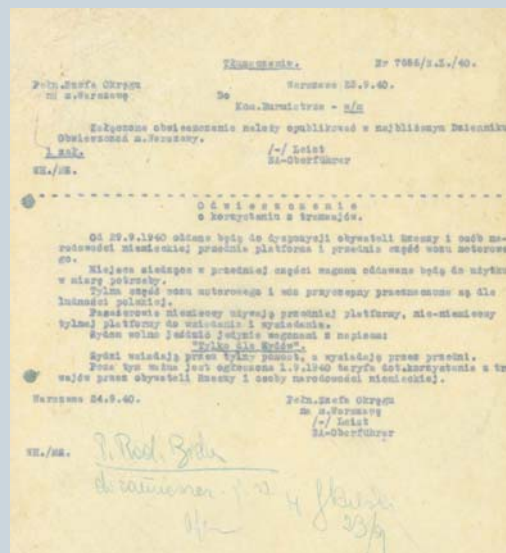
Urząd Pracy w Warszawie wzywa młodzież z roczników 1915–1924 do natychmiastowego zgłoszenia się we właściwych Obwodowych Urzędach Pracy (*The Employment Office in Warsaw calls young people born between 1915 and 1924 to immediately report to the appropriate District Employment Offices*), 1940, 72/204/288

Dworzec kolejowy Warszawa Główna (Warsaw Main Station — railway station), ok. 1940, 72/3429/5

Tramwaj linii 23 na przystanku przy ulicy Nowy Świat (skrzyżowanie z aleją 3 Maja), widoczny wagon przeznaczony dla Polaków (P) (Tram line 23 at the stop at Nowy Świat Street, intersection with aleja 3 Maja, visible tram for Poles — P), ok. 1940, 72/1629/0/2/163

Obwieszczenie Pełnomocnika Szefa Okręgu na miasto Warszawę Ludwiga Leista określające zasady korzystania z tramwajów przez Niemców, Polaków i Żydów (Announcement of the Proxy of the Chief of District for the City of Warsaw Ludwig Leist defining the rules for the use of trams by Germans, Poles and Jews), 23 września 1940, 72/2011/1

Na skrzyżowaniu dróg (At the crossroads), ok. 1940, 72/3429/5

Tramwaj linii 16 wraz z tłumem pasażerów na ulicy Nowy Świat (Tram line 16 full of passengers on Nowy Świat Street), b.d., ze zbiorów Studium Polski Podziemnej w Londynie, sygn. 188

Kobiety handlujące odzieżą uszytą nielegalnie (Women dealing in illegally sewn clothes), ok. 1940, 72/1629/0/2/239

Kobieta sprzedająca „Nowy Kurier Warszawski” (Woman selling the “New Warsaw Courier”), ok. 1940, 72/1629/0/2/73

Niemieckie lekarstwa staniały. Odpada dotąd obowiązujące cło (German medicines have become cheaper. The duty currently in force is no longer valid), „Nowy Kurier Warszawski” z 15 maja 1940 r., 72/201/10/161

W oczekiwaniu na pasażera (Waiting for a passenger), ok. 1940, 72/1629/0/2/138

Riksze w Warszawie na placu Żelaznej Bramy (Rickshaws in Warsaw at Żelazna Brama Square), 1944, ze zbiorów Studium Polski Podziemnej w Londynie, sygn. 189

Zakaz tańczenia (No dancing), „Nowy Kurier Warszawski” z 15 maja 1940 r., 72/201/10/161

Kobieta sprzedająca książki przed zniszczoną kamienicą (A woman selling books in front of a destroyed tenement house), b.d., ze zbiorów Studium Polski Podziemnej w Londynie, sygn. 175